

УДК 821.111.09-31:82-055.2:004

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.46.2.38>

**ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ
ПЕРФОРМАТИВНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ Ш. БРОНТЕ «ДЖЕЙН ЕЙР»
ТА В. ВУЛФ «ОРЛАНДО»)**

**DIGITAL TOOLS FOR THE STUDY OF GENDER PERFORMATIVITY
(BASED ON THE NOVEL “JANE EYRE” BY CH. BRONTË AND “ORLANDO”
BY V. WOOLF)**

Ігнатенко Д.С.,

orcid.org/0000-0003-4580-1058

кандидат філологічних наук,

*старший викладач кафедри романо-германської філології та зарубіжної літератури
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

Статтю присвячено дослідженню лінгвістичних засобів конструювання гендерної ідентичності в англійській прозі XIX-XX століть, зокрема в романах «Джейн Ейр» Ш. Бронте та «Орландо» В. Вулф. Здійснено спробу цифрового аналізу текстів аналізованих романів для перевірки реалізації теорії гендерної перформативності Дж. Батлер, відповідно до якої заперечується біологічний детермінізм і стверджується, що гендер не є вродженою сутністю, не трактується як стійка ідентичність, а постає через стилізоване повторення дій (актів). Використання інструментарію Voyant Tools дозволило здійснити компаративний аналіз текстів романів Ш. Бронте та В. Вулф і виявити суттєві відмінності у вербалізації гендерних образів. Було встановлено, що в романі «Джейн Ейр» гендер персонажів виявляється як статична бінарна опозиція, а в романі «Орландо» як динамічний соціокультурний перформанс.

Основна увага зосереджена на аналізі контекстуальних зв'язків, що виявляють «повторювані дії», які формують гендерну ідентичність персонажа. Встановлено, що у вікторіанському дискурсі, який репрезентований у романі Ш. Бронте «Джейн Ейр» гендерна ідентичність героїні суворо детермінується патріархальною ієрархією, що підтверджується стійкими лексичними зв'язками імені персонажа з маркерами соціального статусу та владного підпорядкування. Натомість у модерністському романі В. Вулф «Орландо» виявляється лінгвістична нестабільність репрезентації гендеру: іронічне використання гендерно-маркованих дієслів та описів одягу як зовнішнього атрибута перформансу гендеру підтверджує тезу про гендер як конструкт, що не залежить від внутрішньої сутності суб'єкта. Результати дослідження підтверджують гіпотезу про те, що цифрові методи аналізу дозволяють виявити приховані моделі «повторюваних дій», які конструюють гендерну ідентичність персонажів у художньому тексті.

Ключові слова: гендерна перформативність, обчислювальні літературознавчі дослідження, дискурс, Voyant Tools, корпусний аналіз.

The article examines the linguistic means of gender identity construction in English prose of the 19th-20th centuries, specifically in the novels “Jane Eyre” by Ch. Brontë and “Orlando” by V. Woolf. The study employs digital text analysis as a means of verifying Judith Butler’s theory of gender performativity, which rejects biological determinism and argues that gender is not an innate essence but emerges through the “stylised repetition of acts”. The application of Voyant Tools enabled a comparative analysis of the two novels and revealed significant differences in the verbalisation of gendered images. It was found that in “Jane Eyre” gender is manifested as a static binary opposition, whereas in “Orlando” it functions as a dynamic sociocultural performance. The analysis focuses on contextual links (Links, Contexts tools) that reveal the «repetitive acts», which constitute a character’s gender identity. In the Victorian discourse represented in Brontë’s novel, the heroine’s gender identity is strictly determined by the patriarchal hierarchy, as evidenced by stable lexical associations between the character’s name and markers of social status and power subordination. In Woolf’s modernist novel, by contrast, gender representation exhibits linguistic instability: the ironic use of gender-marked verbs and descriptions of clothing as an external attribute of gender performance supports the claim that gender is a construct independent of the subject’s inner essence. The results confirm the hypothesis that digital analytical methods can reveal concealed patterns of «repetitive acts» that construct characters’ gender identities in literary texts. It is important to note that digital methods should be considered a useful tool for hypothesis verification, requiring mandatory supplementation with qualitative approaches.

Key words: gender performativity, computational literary studies, discourse, Voyant Tools, corpus analysis.

Постановка проблеми. Сучасна наукова філологічна парадигма відзначається міждисциплінарним підходом, а в літературознавчих дослідженнях – інтенсивним пошуком точок перетину між класичною літературною критикою та цифровими методами обробки даних. Проблема формування гендерної ідентичності персонажів у художніх творах, яка тривалий час була об’єктом дослідження переважно у межах герменевтичного аналізу, сьо-

годні може розглядатися відповідно до нових підходів, зокрема в межах Computational Literary Studies (обчислювальних літературознавчих досліджень).

Питання про те, яким чином мова художнього тексту конструює, підтримує або руйнує гендерні ідентичності персонажів, набуло значущості у контексті теорії гендерної перформативності Джудіт Батлер [1], відповідно до якої гендер постає не як статична сутність, а як «повторювана стилізована

дія». Цей підхід сприяв появі великої кількості досліджень, що аналізують мову і дискурс як місце творення гендерних ідентичностей. Таким чином сьогодні особливої актуальності набуває питання кількісного виміру таких повторів у художньому дискурсі.

Ця теорія є надзвичайно перспективною для аналізу літературного тексту: якщо гендер конструюється через повторювані акти, то в художньому дискурсі такі акти можуть бути ідентифіковані як стійкі лексичні, синтаксичні та контекстуальні патерни, які формують гендерну репрезентацію персонажа. Однак варто зауважити, що в літературно-гендерних дослідженнях домінує традиційне уважне читання, яке має принципові обмеження: воно спирається на вибіркові текстові спостереження і з погляду методології не може охопити весь корпус «повторюваних актів» у великих за обсягом текстах. У цьому випадку цифрові засоби є надзвичайно цінними для доповнення традиційного герменевтичного підходу. Інструментарій Voyant Tools – відкритого веб-серевовища для корпусного аналізу текстів [2] дає змогу виявити приховані кількісні закономірності в розподілі лексики, контекстуальних зв'язків, семантичних полів, унеможливаючи суб'єктивізм вибіркового читання. Як засвідчує дослідницька практика, Voyant Tools є перевіреним інструментом цифрового аналізу в гуманітаристиці: він використовується для аналізу тематики, стилю, ідеологічних патернів, а також гендерних дискурсів у текстах різних жанрів [2].

Романи Ш. Бронте «Джейн Ейр» (1847) [3] та В. Вулф «Орландо» (1928) [4] репрезентують два принципово різні типи гендерного дискурсу – вікторіанський і модерністський. У романі «Джейн Ейр» гендерна ідентичність героїні вибудовується у суворій патріархальній ієрархії вікторіанського суспільства, натомість роман «Орландо» можна розглядати як відображення гендерної нестабільності і плинності. В. Вулф аналізує творчість Ш. Бронте як своєї попередниці у есе “A Room of One’s Own” [5], високо оцінює її талант, але водночас критикує стиль її письма через вплив на неї патріархальних обмежень, які спричиняли те, що в її письмі проривався її особистий «гнівний» голос [5, с. 76], що шкодило їй як митцю. Варто також зазначити, що у більшості наукових розвідок твори «Джейн Ейр» та «Орландо» розглядаються окремо, натомість менш дослідженим лишається порівняльний аналіз цих романів крізь призму перформативності з використанням цифрових інструментів, що й зумовлює актуальність пропонованого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Фомуванню теорії гендерної перформативності присвячена низка робіт Дж. Батлер, зокрема “Performative acts and gender constitution: An essay in phenomenology and feminist theory” (1988) [6], “Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity” (1990) [1], “Bodies That Matter: On the Discursive Limits of «Sex»” (1993) [7]. Дж. Батлер бере під сумнів усталені уявлення про гендер як природну, біологічно детерміновану сутність. Вихідним положенням цієї теорії є те, що гендер не є відображенням внутрішньої сутності суб’єкта, а встановлюється через стилізоване повторення у часі тілесних, вербальних, дискурсивних актів – тобто є перформативним [1, с. 140]. Дж. Батлер запозичує поняття «перформатива» у засновника теорії мовленнєвих актів Дж. Л. Остіна і припускає, що подібно до того, як перформативне висловлювання, наприклад, «Оголошую вас чоловіком і дружиною», не описує, а виконує дію, гендерні акти так само не виражають вже наявну ідентичність, а виконують (здійснюють) її в процесі повторення [7, с. 2]. Ця концепція значно вплинула на методологію гендерних літературознавчих досліджень, змістивши акцент з дослідження «репрезентації гендеру» на дослідження «перформації гендеру» в тексті.

Дослідженню творчості В. Вулф, зокрема, роману «Орландо» присвячена значна кількість наукових розвідок. Найчастіше цей твір аналізується як текст, що підриває бінарні уявлення про гендер і демонструє плинність гендерних ідентичностей крізь час і простір.

У літературознавчих розвідках, присвячених аналізу роману В. Вулф «Орландо», теорія Дж. Батлер, починаючи з кінця 1990-х рр. і донині використовується як ключова інтерпретативна основа для опису гендерних репрезентацій в романі. Так, комплексний аналіз роману «Орландо» здійснено в праці [8], в якій автори, спираючись на теорію гендерної перформативності, розглядали його як художнє втілення тези про те, що стать і гендер не є природно відповідними одне одному, а конструюються через послідовності повторюваних актів і вчинків. Дослідники переконливо демонструють, що перетворення Орландо з чоловіка на жінку є не описом «справжньої» ідентичності, а ілюстрацією її соціокультурної сконструйованості: гендерні норми соціально інституційовані, а одяг у романі функціонує як зовнішній атрибут гендерного перформансу [8, с. 3–4].

Дещо ширший і теоретично обґрунтованіший погляд на проблему гендеру, перформативності та суб’єктності в романі «Орландо» пропонується

в науковій праці [9, с. 10]. У цьому дослідженні розглядається поняття *гендеру*, який, відповідно до теорії Дж. Батлер не є вродженим, а конструюється через «діяння» (acting), тобто гендер розглядається як ідентичність, яка поступово формується у часі через стилізоване повторення дій, без яких гендер не існує; *перформативності* – постійної дії, яка приводить суб'єкт до існування (саме гендерна перформативність створює враження стабільної ідентичності); *агентності* (Agency), яка виникає завдяки можливості варіацій у повторенні норм, що дозволяє суб'єкту чинити опір встановленим правилам, вона не існує поза дискурсивними практиками. Науковці стверджують, що В. Вулф навмисно вдається до ускладненого опису формування гендерної ідентичності персонажів, щоб продемонструвати реальну складність гендеру крізь призму часу. Письменниця відобразила гендер як плинну сутність, яка не залежить від біологічної статі та набувається через ритуальні дії. Агентність у романі «Орландо», на думку авторів, виявляється через здатність персонажів (Орландо, Гаррі) протистояти встановленим правилам своєї епохи. Дослідники вважають, що між розвитком жіночих персонажів у В. Вулф і концепцією суб'єкта як активного агента перформативності Дж. Батлер існує глибокий концептуальний збіг [9, с. 10].

Роман Ш. Бронте «Джейн Ейр» також досить часто досліджувався в гендерному вимірі, але рідко в контексті теорії гендерної перформативності. Досить закономірно, що роман «Джейн Ейр» найчастіше розглядається у контексті вікторіанської епохи з її жорсткою гендерною ієрархією, тому дослідники фокусують свою увагу на репрезентації жіночої суб'єктності та обмеженнях, зумовлених соціальними нормами, підкреслюючи статичність і непорушність бінарної гендерної системи. Досить дискусійним залишається питання про те, чи можна розглядати роман «Джейн Ейр» як феміністський текст, оскільки шлюб і материнство Джейн наприкінці роману нібито зменшують її прагнення до незалежності і спротив соціально сконструйованим нормам відповідної жіночності [10, с. 54]. Водночас дослідники, які спираються на феміністсько-марксистський та постколоніальний підходи, доводять, що патріархальні риси та гендерні коди вікторіанського суспільства пригнічували жіночі ідентичності і деформували жіночу психіку, а Ш. Бронте у своєму романі якраз і зафіксувала цей механізм з художньою точністю [11].

Наявні також і дослідження роману «Джейн Ейр» Ш. Бронте за допомогою цифрових засобів, зокрема і Voyant Tools. Так, Г. Рокуелл та С. Сінклер

використали роман «Джейн Ейр» як ілюстративний матеріал для цифрового тематичного аналізу і продемонстрували, що поєднання частотного і контекстуального аналізу засобами Voyant Tools дозволяє виявити тематичні патерни, що є підґрунтям критичної інтерпретації [2, с. 139–142]. Варто наголосити, що цифровий аналіз не замінює герменевтичний, а радше підкріплює його достовірність. Такі інструменти як Links та Contexts дають змогу ідентифікувати т. зв. «повторювані акти», тобто верифікувати теоретичні положення на емпіричному текстовому матеріалі.

Постановка завдання. Мета пропонованої розвідки полягає у виявленні й описі лінгвістичних механізмів конструювання гендерної ідентичності в романах «Джейн Ейр» та «Орландо» за допомогою засобів цифрового аналізу з оперттям на теорію гендерної перформативності Дж. Батлер. Цифровим інструментом аналізу обрано платформу Voyant Tools, оскільки вона дає змогу візуалізувати лексичні зв'язки та частотні характеристики концептів, що формують гендерну ідентичність персонажів. Об'єктом дослідження стали цифрові корпуси текстів аналізованих романів, сформовані на основі електронних видань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Контекст творчої взаємодії Ш. Бронте та В. Вулф є предметом численних компаративних студій, у яких увага зосереджується на аналізі впливу вікторіанської традиції на модернізм і виявленні суттєвої дистанції між цими художніми системами. В есе “A Room of One's Own” В. Вулф стверджувала, що Ш. Бронте «писала в стані гніву», а цей гнів, який був спричинений патріархальними обмеженнями, деформував її текст, не даючи їй досягти «андрогінного розуму», який, на думку В. Вулф, необхідний митцю для справжнього художнього вираження [5, с. 76–77]. Тому ці романи перебувають у стані своєрідної літературної полеміки. Деякі дослідники інтерпретують роман «Орландо» як відповідь В. Вулф на ті гендерні обмеження, які вона виявила у творчості Ш. Бронте [12; 13].

Перший крок корпусного аналізу романів «Джейн Ейр» і «Орландо» у Voyant Tools передбачає порівняння базових кількісних характеристик аналізованих романів (див. Таблицю 1).

Роман «Джейн Ейр» за загальним обсягом майже вдвічі більший за роман «Орландо». Така різниця може відображати жанрові відмінності. Роман «Джейн Ейр» (1847) написаний в традиції реалістичного роману виховання, в якому розгорнута оповідь про життя головної героїні є жанровою нормою. Натомість роман «Орландо» (1928) є фантастичною біографією-пародією, в якому

авторка свідомо стискає час і простір, оперуючи ним як художньою метафорою, а не як реалістичним хронотопом. Таким чином можна прослідкувати у письменниць і відмінні концепції часу: у Ш. Бронте час розгортається послідовно й докладно, у В. Вулф стискається, а хронологія порушується. Незважаючи на вдвічі менший обсяг, кількість унікальних словоформ у романі «Орlando» (9 139 типів) є значною. Індекс читабельності, що обчислюється платформою Voyant Tools на основі алгоритму, який враховує середню довжину речень та середню кількість складів у словах, демонструє досить високий рівень складності аналізованих текстів. Варто зауважити, що ці метрики надають додаткову інформацію про характеристики аналізованого матеріалу та дозволяють оцінити ступінь лексичної варіативності й синтаксичної складності текстів у кількісному вираженні.

Таблиця 1

Загальні кількісні параметри романів «Джейн Ейр» і «Орlando»

Показник	Роман «Джейн Ейр»	Роман «Орlando»
Кількість слів (токенів)	187 335	79 277
Кількість типів (унікальних словоформ)	12 692	9 139
Середня довжина речення (слів)	19,74	23,56
Індекс читабельності	8,196	8,806

У романі Ш. Бронте речення переважно є короткими і лаконічними, відображають емоційну безпосередність оповідачки, також наявні численні діалоги, наприклад, *“I was cold; no one spoke to me”*; *“So I answered after I had waked from the trance-like dream. It was yet night, but July nights are short: soon after midnight, dawn comes”* [3]. У романі «Орlando» наявні довгі, часто ускладнені однорідними членами речення, які ніби імітують плин свідомості, замість діалогічного мовлення більшою мірою представлене внутрішнє мовлення героїв, наприклад, *“Rivers could be seen and pleasure boats gliding on them; and galleons setting out to sea; and armadas with puffs of smoke from which came the dull thud of cannon firing; and forts on the coast; and castles among the meadows; and here a watch tower; and there a fortress; and again some vast mansion like that of Orlando's father, massed like a town in the valley circled by walls”*; *“And as she drove, we may seize the opportunity, since the landscape was of a simple English kind which needs no description, to draw the*

reader's attention more particularly than we could at the moment to one or two remarks which have slipped in here and there in the course of the narrative” [4].

Аналіз найчастіше вживаних лексичних одиниць у текстах обох аналізованих романів показав, що найчастотнішим словом є *said* (755 вживань загалом, з них 583 – в романі «Джейн Ейр» та 172 в романі «Орlando»), що свідчить про діалогічну природу роману «Джейн Ейр», в якому мова персонажів є головним інструментом розкриття характерів та соціальних відносин. Звертання *mr* (618) та *sir* (344) також трапляються більшою мірою в романі Ш. Бронте (543 і 316 відповідно), наприклад, *Mr Rochester, Sir, Miss Eyre*, і маркують соціальну дистанцію між персонажами.

Слово *time* (374 вживання) є спільною лексичною домінантою, але в романі «Орlando» воно набуває певного екзистенційного виміру, оскільки час у цьому романі – не хронологічна фіксація подій, а його суб'єктивне переживання, адже герой/героїня «проживає» майже три з половиною сторіччя, постійно розмірковуючи над природою статі, ідентичності і творчості.

Часте використання лексеми *room* (340 вживань) також заслуговує на окреме пояснення. У романі «Джейн Ейр» кімната для головної героїні – це одночасно простір ув'язнення (кімната для покарань у дитинстві), небезпеки (таємничі кімната Берти Мейсон на горищі), але водночас і притулку (власна кімната в Торнфілді). В романі «Орlando» топос кімнати також є значущим, але має інше символічне значення: маєток в романі з незліченними кімнатами можна розглядати як просторову метафору багаточислової особистості (у гендерному аспекті).

Варто також звернути увагу на те, що корпусний аналіз лексеми *sex* виявив суттєву розбіжність у концептуалізації біологічної статі в аналізованих романах. У романі «Джейн Ейр» зафіксовано лише два вживання цієї лексеми (відносна частотність – 0.000010), що свідчить про її статус як усталеної норми вікторіанського суспільства, яка не потребує ані осмислення, ані обговорення. Натомість у романі «Орlando» частотність зростає до 0.000555 (44 вживання), що вказує на перетворення статі з біологічної даності на об'єкт дискурсивної рефлексії.

Контекстуальний аналіз підтверджує, що В. Вулф послідовно пов'язує лексему *sex* із семантичними полями «зміни» та «одягу» (зовнішніх атрибутів). Це може слугувати підтвердженням теорії Дж. Батлер про те, що стать є лише основою для гендерного перформансу, а не його причиною. Цікаво, що у епізодах роману «Орlando»,

які стосуються вікторіанських часів, слово *sex* супроводжується конотаціями «обмеження» та «темряви», що прямо іронізує з тим розумінням самоочевидності статі, яку можна побачити у романі «Джейн Ейр» Ш. Бронте.

Відповідно до даних корпусного аналізу, репрезентація гендеру через загальні назви має суттєві відмінності в обох романах. Основна увага приділялася порівнянню кількісних показників (відносних частот) (див. Таблицю 2) та якісного контексту (KWIC — Key Word In Context) вживання гендерно маркованих лексем *man* та *woman*, а також займенників *she*, *he*, *they*, що дозволило виявити певні «повторювані акти» відповідно до теорії Дж. Батлер.

Таблиця 2

Відносна частотність лексем, що репрезентують гендер в романах «Джейн Ейр» і «Орландо»

Лексема	Відносна частотність лексеми в романі «Джейн Ейр»	Відносна частотність лексеми в романі «Орландо»
man	0.00118	0.00169
woman	0.00087	0.00128
she	0,00778	0,01650
he	0,01009	0,01039
they	0,00268	0,00479

У романі «Орландо» В. Вулф відносна частотність лексем вища, ніж у романі «Джейн Ейр» Ш. Бронте. Це може свідчити про те, що у романі «Орландо» категорія гендеру частіше стає об'єктом прямого обговорення та рефлексії. Цікаво, що в обох текстах лексема *man* кількісно переважає *woman*, проте у В. Вулф цей розрив менш помітний, що вказує на спробу збалансувати гендерний дискурс. Проте кількісний показник тут не є вирішальним. Важливим показником є відносна частотність лексем, зокрема *woman* та *man*, оскільки саме він підтверджує, що В. Вулф приділяє цим гендерно маркованим лексемам значно більше «текстового простору» на кожну тисячу слів, ніж Ш. Бронте.

У романі «Джейн Ейр» Ш. Бронте лексема *man* часто трапляється у контекстах, що маркують соціальну ієрархію та авторитет. Вона тісно пов'язана з поняттями власності, обов'язку та розуму. Чоловік у Ш. Бронте майже завжди виступає як «господар» ситуації і є досить статичною фігурою. У романі «Орландо» В. Вулф чоловік часто описується як об'єкт спостереження, також увага може акцентуватися на його зовнішніх атрибутах (одяг, манери). Лексема *man* у Ш. Бронте функціонує як

маркер влади та стабільності, тоді як у В. Вулф вона стає об'єктом зовнішньої стилізації.

У романі «Джейн Ейр» жінка часто визначається через її відношення до чоловіка або соціальної ролі (гувернантка, наречена, дружина). Контексти вживання часто містять слова *duty*, *heart*, *feeling*. Лексема *woman* у романі «Орландо» має вищу частотність у контекстах, пов'язаних із усвідомленим виконанням ролі (плач, сором'язливість, одяг), наприклад: *...remembering that it is becoming in a woman to weep* (героїня не плаче «природно», вона «згадує», що це личить її нинішній ролі). Таким чином, можна припустити, що лексема *woman* у романі «Орландо» маркує не сутність суб'єкта, а сценарій поведінки. Варто зауважити, що обидва романи відображають спільний хронотоп – Англію вікторіанських часів, але авторки описують його з принципово різних позицій. Ш. Бронте – зсередини, як сучасниця, чий жіночий голос проривається крізь соціальні і гендерні обмеження, В. Вулф – ззовні, через ретроспективну іронію модерністки, яка використовує вікторіанство як дзеркало для критики патріархальних обмежень. Особливий інтерес у романі «Орландо» викликають епізоди, що стосуються повернення Орландо до Англії (вікторіанська епоха) через розмите використання лексем *men* і *women*, наприклад: *«That men cry as frequently and as unreasonably as women... she was beginning to be aware that women should be shocked»*. У цьому прикладі лексеми *men* і *women* зближуються через спільну дію (*cry*), а різниця між ними позиціонується як суто перформативна – жінка «має бути шокована», бо так вимагає роль, а не тому, що вона відчуває цей шок насправді.

Займенник *she* у романі «Джейн Ейр» має показник відносної частотності 0,00778, в романі «Орландо» – 0,01650, тобто більш ніж вдвічі більший. Це корелює з наративною структурою твору, оскільки в ньому головний персонаж – чоловік перетворюється на жінку приблизно в середині твору, і друга половина повністю зосереджена на жіночій суб'єктності. Натомість у романі «Джейн Ейр» жіноча суб'єктність обмежена соціальними рамками.

Частотність вживання займенника *he* є майже однаковою в обох творах. Займенник *he* у романі «Джейн Ейр» зазвичай стосується містера Рочестера або Сент-Джона і супроводжується дієсловами волевиявлення та контролю (*commanded*, *decided*). В першій половині роману «Орландо» займенник *he* називає Орландо-чоловіка (часто в іронічному контексті). Однак стверджувати, що В. Вулф «викреслює» чоловіче не можна, вона

радше насичує текст жіночим та нейтральним дискурсом, створюючи простір для перформансу.

Значно вищим є показник відносної частотності вживання займенника *they* в романі «Орландо», який часто використовується для опису ідентичності Орландо в моменти, коли вона виходить за межі усталеного розуміння статі: “*The change of sex... did nothing whatever to alter their identity*” [4].

Висновки. Проведене дослідження особливостей репрезентації гендерної ідентичності персонажів у романах «Джейн Ейр» Ш. Бронте та «Орландо» В. Вулф засвідчує, що застосування платформи Voyant Tools як інструменту цифрового аналізу художнього тексту дозволяє виявити приховані лексичні та контекстуальні моделі, які під час традиційного художнього аналізу системно виявити не можна. Зіставний корпусний аналіз романів «Джейн Ейр» Ш. Бронте та «Орландо» В. Вулф підтвердив гіпотезу про принципово відмінний статус гендерної категорії в цих текстах. У вікторіанському дискурсі роману «Джейн Ейр», який представляє Ш. Бронте, гендер функціонує як мовчазно прийнята соціальна норма, чітко детер-

мінована і на лексичному рівні. У модерністському романі «Орландо» В. Вулф гендер перетворюється на предмет відкритої дискурсивної рефлексії та іронічного переосмислення. Аналіз контекстуальних зв'язків, частотності гендерно маркованих лексем підтверджує ключові положення теорії гендерної перформативності Дж. Батлер на емпіричному текстовому матеріалі.

Водночас результати дослідження спонукають до критичного осмислення методологічних можливостей і обмежень цифрових інструментів аналізу. Незважаючи на безперечну цінність кількісних даних, цифровий аналіз сам по собі не є інтерпретативно самодостатнім: частотні показники та лексичні зв'язки потребують пояснення з оперттям на широкий літературний, соціальний, культурний та сторичний контекст. Виявлені показники набувають аналітичної значущості лише у поєднанні з нарративним та герменевтичним аналізом. Тому цифрові методи доцільно розглядати як корисний інструмент верифікації гіпотез, що потребує обов'язкового доповнення якісними підходами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Butler J. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge, 1990. 221 p. URL: https://selforganizedseminar.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/07/butler-gender_trouble.pdf
2. Rockwell G., Sinclair S. *Hermeneutica: Computer-Assisted Interpretation in the Humanities*. Cambridge, MA: MIT Press, 2016. 248 p. DOI: 10.7551/mitpress/9522.001.0001
3. Brontë Ch. *Jane Eyre: An Autobiography*. London: W. Nicholson&Sons, 1890. 392 p. URL: https://ia801305.us.archive.org/24/items/JaneEyre-CharlotteBronte/jane_eyre.pdf (Last accessed: 26.04.2026).
4. Woolf V. *Orlando: A Biography*. Oxford University Press, 1998. 345 p.
5. Woolf V. *A Room of One's Own*. Broadview Press, 2001. 134 p.
6. Butler J. Performative acts and gender constitution: An essay in phenomenology and feminist theory. *Theatre Journal*. 1988. № 40(4). P. 519–531. DOI: 10.2307/3207893
7. Butler J. *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of «Sex»*. New York: Routledge, 1993. 256 p.
8. Moslehi M., Niazi N. A study of gender performativity in Virginia Woolf's *Orlando: A Mocking Biography*. *Biannual Publication on the Study of Language and Literature*. 2016. Vol. 18(1). P. 1–7. DOI: 10.9744/kata.18.1.1-7
9. Sadjadi B., Hozhabri S. Gender, performativity, and agency in Virginia Woolf: A Butlerian reading of *Orlando*. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*. 2019. Vol. 22(4). P. 5–23. DOI: 10.5782/2223-2621.2019.22.4.5
10. Williams A. Charlotte Brontë's circumvention of patriarchy: Gender, labour and financial agency in *Jane Eyre*. *Brontë Studies. The Journal of the Brontë Society*. 2013. Vol. 38, Iss. 1. P. 54–65. DOI: 10.1179/1474893212Z.000000052
11. Khan A. R. Patriarchal ideology as gender discrimination: A feminist analysis of *Jane Eyre*. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*. 2021. Vol. 15, Iss. 5., P. 312–325. URL: https://www.ijicc.net/images/Vol_15/Iss_5/15703_Khan_2021_E_R1.pdf (Last accessed: 28.04.2026)
12. Briggs J. *Virginia Woolf: An Inner Life*. Harcourt Incorporated, 2005. 527 p.
13. Showalter E. *A Literature of Their Own: British Women Novelists from Brontë to Lessing*. Princeton: Princeton University Press, 1999. 384 p.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 30.04.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.05.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026